

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NASIONALE
SENIOR SERTIFIKAAT**

GRAAD 12

LANDBOUBESTUURSPRAKTYKE

NOVEMBER 2009

PUNTE: 200

TYD: 2½ uur

Hierdie vraestel bestaan uit 18 bladsye en 'n antwoordblad.

INSTRUKSIES EN INLIGTING

1. Hierdie vraestel bestaan uit VIER vrae. Beantwoord AL die vrae.
2. AFDELING A (VRAAG 1) moet op die aangehegte ANTWOORDBLAD beantwoord word.
3. AFDELING B (VRAAG 2 tot 4) moet in die ANTWOORDEBOEK beantwoord word.
4. Begin elke vraag uit AFDELING B op 'n NUWE bladsy.
5. Lees die vrae aandagtig deur en beantwoord slegs dit wat gevra word.
6. Nommer die antwoorde korrek volgens die nommeringstelsel wat in hierdie vraestel gebruik is.
7. Plaas jou ANTWOORDBLAD vir AFDELING A (VRAAG 1) voor in jou ANTWOORDEBOEK.
8. Skryf netjies en leesbaar.

AFDELING A**VRAAG 1**

- 1.1 Verskeie opsies word as moontlike antwoorde vir die volgende vrae gegee. Kies die antwoord en maak 'n kruisie (X) in die blokkie (A – D) langs die vraagnommer (1.1.1 – 1.1.10) op die aangehegte ANTWOORDBLAD.

Voorbeeld:

1.1.11	☒	A	B	C	D
--------	-------------------------------------	---	---	---	---

- 1.1.1 EEN van die volgende word NIE in ag geneem wanneer 'n boer toegang verkry tot grond vir 'n spesifieke primêre produksie-eenheid nie:
- A Evaluering van die prosesseringslyn
 - B Klimaatgeskiktheid
 - C Dreinerings
 - D Grondgeskiktheid
- 1.1.2 Die verhoging van die produksie-uitset van 'n kommersiële boerderystelsel hang hoofsaaklik af van ...
- A die uitgawes om die produk te produseer.
 - B die beskikbaarheid van grond.
 - C die produktiwiteit van die arbeiders.
 - D die markprys.
- 1.1.3 'n Boer wil 'n produk teen die hoogste moontlike prys bemark. 'n Faktor wat die vervoerkoste gedurende die bemarkingsproses sal beïnvloed, is ...
- A die hoogste prys.
 - B die hoogste wins.
 - C die naaste mark.
 - D die minste moeite.
- 1.1.4 Effektiewe meganisering in boerdery is die oplossing vir ...
- A 'n gebrek aan opleiding onder arbeiders.
 - B die koste om arbeiders op te lei.
 - C die toenemende tekort aan plaasarbeiders.
 - D die produksie van beter produkte.
- 1.1.5 Boorgate, pompe en kanale is voorbeelde van ... items.
- A bedryfskapitaal-
 - B vastekapitaal-
 - C roerendekapitaal-
 - D vlottendekapitaal-

- 1.1.6 'n Boer kan as 'n entrepreneur geklassifiseer word indien hy/sy ...
- A 'n permanente werknemer is.
 - B onnodige risiko's neem.
 - C 'n unieke besigheidsgedeelte raaksien.
 - D natuurlike hulpbronne benut.
- 1.1.7 Die proses waardeur landbouprodukte verander word in 'n meer bruikbare vorm, doelgemaak volgens die verbruiker se vereistes, staan bekend as ...
- A verpakking.
 - B prosesering.
 - C standaardisasie.
 - D gradering.
- 1.1.8 Die instrument wat die gevolg is van 'n bodemopname en wat in die herbeplanning van 'n plaas gebruik word, is 'n ...
- A lugfoto.
 - B weidingbenuttingsverslag.
 - C grondkaart.
 - D grondvorm.
- 1.1.9 'n Voorgestelde plan wat die finansiële kontrole vir die volgende finansiële jaar lei, wat gebaseer is op projeksies, historiese data, terrein en ondervinding van inkomste en uitgawes van 'n boerderybedryf:
- A Begroting
 - B Strategiese plan
 - C Inkomstestaat
 - D Staat
- 1.1.10 Die bestuursbeginsel wat spesifiek betrek word by die kontrolering en bevestiging van die gevolge van besluitneming op 'n plaas, staan bekend as ...
- A besluitneming.
 - B koördinerings.
 - C organisering.
 - D kontrole.

(10 x 2) (20)

- 1.2 Kies 'n beskrywing uit KOLOM B om by die item/woord in KOLOM A te pas. Skryf slegs die letter (A – L) langs die vraagnommer (1.2.1 – 1.2.10) op die aangehegte ANTWOORDBLAD neer, byvoorbeeld 1.2.11 M. Elke beskrywing in KOLOM B kan slegs EEN keer gebruik word.

KOLOM A		KOLOM B	
1.2.1	Arbeidswette	A	program gerig op die verhoging van produktiwiteit van werkers
1.2.2	Vaardigheidsontwikkeling	B	beskerm plaaswerkers teen uitbuiting
1.2.3	Hulpbronne	C	grond, reënval, arbeid, kapitaal en inligting vorm deel hiervan
1.2.4	Produksierisiko's	D	dit sluit enige onsekerhede aangaande produksie in, soos verandering in die weer, gewasprestasie en die voorkoms van siektes en plae
1.2.5	Besigheidsbeskrywing	E	die tipe begroting wat jy sal opstel deur die gebruik van state, fakture, tjekboeke en kontantstrookies
1.2.6	Risiko-analise	F	die proses waardeur 'n boer 'n onderhoud met 'n arbeider en 'n vakbondvertegenwoordiger voer om die arbeider te rehabiliteer omdat hy laat en onder die invloed van alkohol by die werk opdaag
1.2.7	Bestuursbeginsels	G	die bestuursbeginsel wat klokkaarte en pasaangeërs vir arbeiders gebruik
1.2.8	Kontrole	H	finansiële risiko, rentekoersrisiko, misoes
1.2.9	Kontantvloeibegroting	I	dit sluit die visie- en missiestelling in, sowel as die aard van die besigheid
1.2.10	Dissiplinêre aksie	J	beplanning, besluitneming, koördinerings en organisering, motivering en kontrole
		K	'n persoon wat presies dieselfde produk as jy op die mark lewer
		L	die konsepplan van 'n besigheid

(10 x 2)

(20)

- 1.3 Al die onderstaande stellings is ONWAAR. Verander die onderstreepte woord om die stelling WAAR te maak. Skryf slegs die korrekte woord langs die vraagnommer (1.3.1 – 1.3.10) op die aangehegte ANTWOORDBLAD neer.
- 1.3.1 Die totale hoeveelheid van 'n produk wat 'n produsent wil verkoop, staan bekend as die vraag.
- 1.3.2 'n Besigheidsplan dui gewoonlik die werk aan wat op verskillende tye van die jaar op die plaas gedoen moet word.
- 1.3.3 Die verband tussen die verandering in prys en verandering in vraag na die produk, staan bekend as die prysekwilibrium van aanbod.
- 1.3.4 Gelykbreek word bereik in enige onderneming wanneer die boer 'n surplus kapitaal het nadat al sy/haar uitgawes betaal is.
- 1.3.5 Seisoenale arbeiders is daardie arbeiders wat op die plaas bly met 'n vaste arbeidskontrak en een keer 'n maand vergoed word.
- 1.3.6 'n Bestaansboer werk vir die wins wat gemaak word deur die verkoop van groot hoeveelhede produkte.
- 1.3.7 'n Inkomste word verkry nadat alle uitgawes betaal is en daar minder geld in die besigheid is as wat aanvanklik mee begin is.
- 1.3.8 Prosessering verwys na die werklike proses waar landbouprodukte in spesifieke klasse gesorteer word om tussen verskillende eienskappe te onderskei.
- 1.3.9 Een van die voordele daarvan om produkte by 'n plaasstalletjie te verkoop, is kredietverkope.
- 1.3.10 Die produkkwaliteit word bepaal deur die interaksie tussen hoeveelhede aangebied op die mark en die vraag deur verbruikers op die mark. (10 x 1)

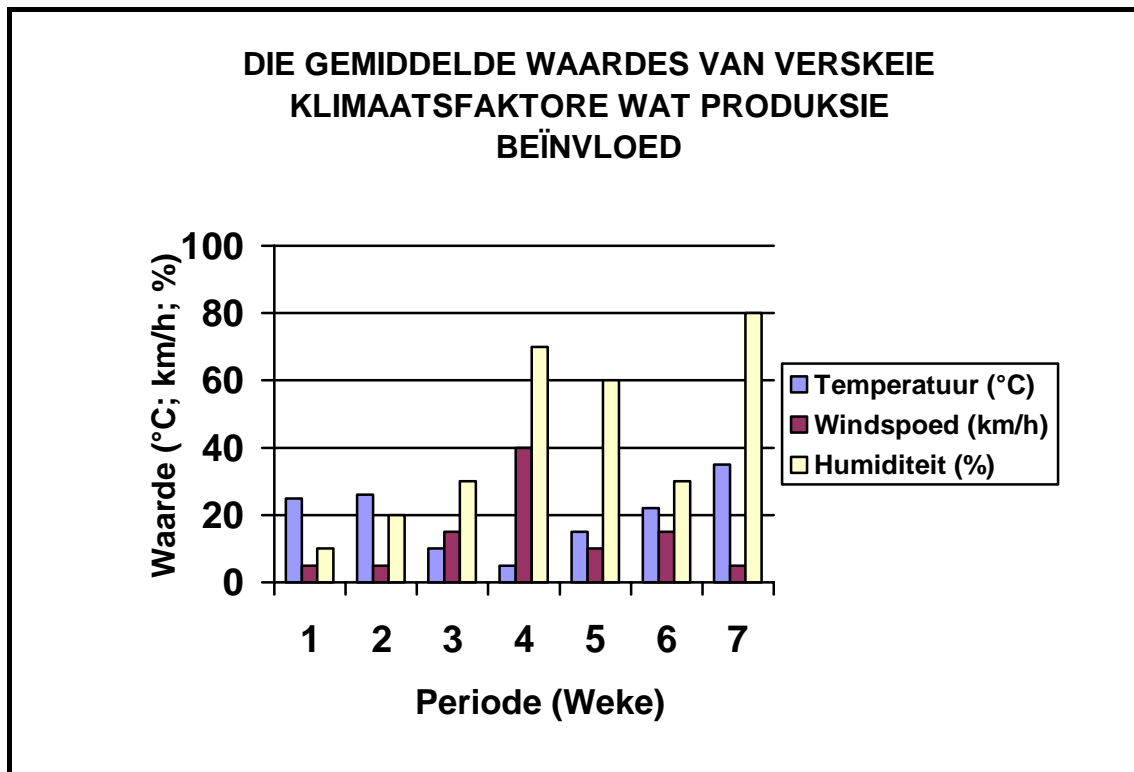
(10)

TOTAAL AFDELING A: 50

AFDELING B**VRAAG 2: VEE- EN GEWASPRODUKSIE**

- 2.1 Mnr. Mbeki is 'n nuwe boer in 'n landelike gebied. Gebaseer op jou praktiese ondervinding in die produksie en bestuur van 'n boerderybedryf, word jy gevra om hierdie boer behulpsaam te wees met die fisiese beplanning van sy plaas. Grondinligting soos grondstruktuur, grondtekstuur en grondwaterkapasiteit is beskikbaar. Dui VYF moontlike produksie-aspekte aan wat deur hierdie grondinligting beïnvloed sal word. (5)
- 2.2 John het 'n nuwe plaas gekoop. 'n Rivier met vleigebiede waar die rivier van rigting verander, vloei deur sy plaas. Die weiding is op 'n skuinste met die helling in die rigting van die rivier. Daar is bewyse van dongavorming op verskeie plekke in hierdie oorbeweide weiveld. Aan die bopunt verskil die samestelling van die grasse van dié aan die onderkant van die helling by die rivier. As gevolg van die oorbeweiding is die weiding van 'n swakker gehalte.
- 2.2.1 Jy moet die gehalte van die weiding op hierdie plaas verbeter. Dit beteken 'n ruskans vir kampe en die toepassing van wisselweiding. Identifiseer VYF eienskappe van weidingsgrasse wat deur die doeltreffende bestuur van weiding kan verbeter. (5)
- 2.2.2 Beskryf VIER praktiese maatreëls wat John op sy plaas kan implementeer om gronderosie te voorkom en die geaffekteerde gebiede te rehabiliteer. (4)

- 2.3 Die grafiek hieronder toon die verband tussen die verskillende klimaatsfaktore op die plaas "Klipheuwel" in die winterreënvalgebied van die land. Die grafiek dui die gemiddelde waardes aan wat geneem is gedurende weeklange periodes.

- 2.3.1 Identifiseer vanaf die data voorsien in die grafiek hierbo, die week wat die meeste stremming vir die diere sal veroorsaak. Gee 'n rede om jou antwoord te ondersteun. (2)
- 2.3.2 Vergelyk die moontlike uitwerking van die humiditeit in kombinasie met ander klimaatsfaktore gedurende week 4 en week 7 op die diere. (4)
- 2.3.3 Verduidelik 'n maatreël wat die boer kan toepas om die nadelige uitwerking van die volgende klimaatstoestande te verminder:
- (a) Baie hoë temperature (1)
 - (b) Baie hoë windspoed (1)
 - (c) Baie lae temperature (1)
- 2.3.4 Lei 'n moontlike rede af vir die gebruik van meer energie-eenhede tydens week 4 in vergelyking met die ander weke wat in die grafiek hierbo aangedui word. (2)

2.4 Mnr. Jones werk op 'n gewasproduksieplaas. Teen die einde van die maand merk hy die volgende probleme op:

- Sommige van die arbeiders daag laat op in die oggende en ander verdaag vroeg in die middag. Hy het hulle oor die probleem gekonfronteer.
- Hy vermis 10 sakke kunsmis, waarvoor hy geen rekenskap kan gee nie.

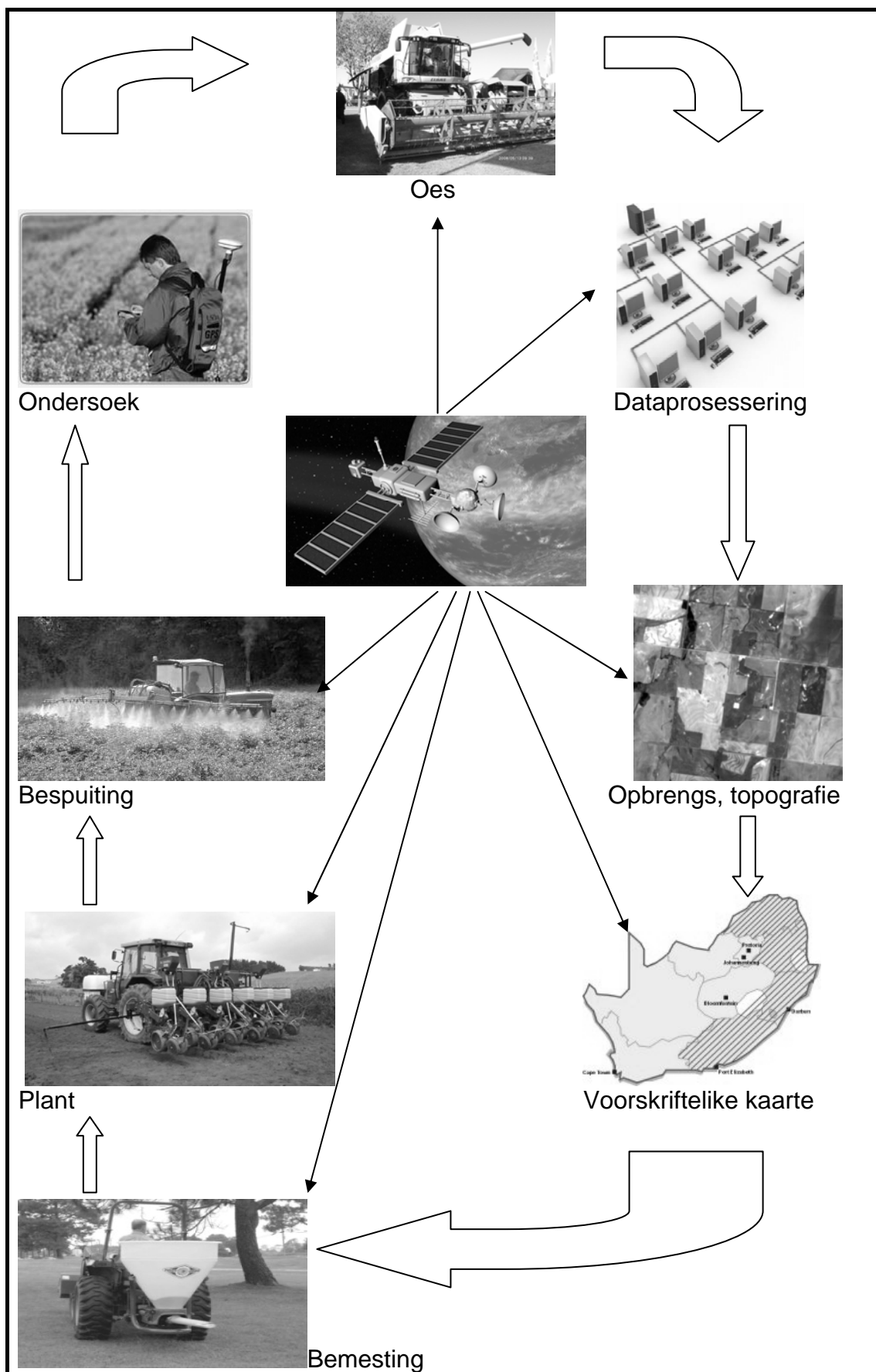
2.4.1 Identifiseer die bestuursbeginsel wat hierdie probleme kan oplos. (1)

2.4.2 Beskryf TWEE praktiese meganismes wat die probleem met arbeiders wat laat opdaag vir werk en vroeg in die middag verdaag, sal oplos. (2)

2.4.3 Dui DRIE moontlike maatreëls aan wat die verlies van die 10 sakke kunsmis wat hy vermis of waarvoor geen rekenskap gegee kan word nie, kan voorkom. (3)

2.4.4 Noem die stappe wat 'n boer kan doen indien die arbeiders nie gehoor gee aan die maatreëls wat in VRAAG 2.4.3 aangedui is nie. (1)

2.5 Die volgende skematiese voorstelling dui die interaksie aan tussen die verskillende aspekte in 'n gespesialiseerde boerdery-onderneming:

- 2.5.1 Identifiseer die tipe gespesialiseerde boerderystelsel wat in die diagram geïllustreer word. (1)
- 2.5.2 Verduidelik kortliks die voordele van die tipe boerderystelsel genoem in VRAAG 2.5.1. (4)
- 2.6 'n Boer neem 10 mense in diens en betaal hulle maandeliks (Span A). Hulle is verantwoordelik vir alle aktiwiteite in die boerdery. Verder word daar 50 mense gedurende April in diens geneem om te help met die oes van die gewasse (Span B). Die boer wil waterpype op 'n gedeelte van die plaas vervang en het mense gekontrakteer om dié taak te voltooi (Span C).
- 2.6.1 Identifiseer die tipe arbeiders wat verteenwoordig word deur Span A, B en C. (3)
- 2.6.2 Onderskei kortliks tussen die TWEE verskillende tipes tydelike arbeiders. (4)
- 2.6.3 As bestuurder moet die boer die produktiwiteit van die arbeiders verhoog. Noem DRIE werkbare maatreëls wat toegepas kan word om hierdie doelwit te bereik. (3)
- 2.7 Mary hou 'n paar melkbokke by haar huis aan. Die gras rondom haar huis word vir weiding gebruik, maar is baie kort. Sy sukkel om die bokke uit haar groentetuin te hou en het daarom nie altyd genoeg kos nie. Daar is gemeenskapsweiding naby, maar sy gebruik dit nie.
- 2.7.1 Noem die boerderystelsel wat deur Mary in die paragraaf hierbo gebruik word. (1)
- 2.7.2 Noem TWEE moontlike oplossings om volhoubare voedselvoorsiening aan Mary en haar huishouding te verseker. (2)
- [50]**

VRAAG 3: REKORDHOUDING, FINANSIËLE STATE EN ENTREPRENEURSKAP

3.1 'n Boer wil weet of hy/sy 'n wins gemaak het uit sy/haar kleinveebedryf. Sy/haar uitgawes gedurende die hele tydperk van die projek was soos volg:

Dierevoeding	R15 000
Lone	R10 000
Brandstof	R 7 000
Elektrisiteit	R 4 000
Omheinings	R 870
Rente (mediumtermynkapitaal)	R 650

Die boer het opbrengste ter waarde van R36 000 verkoop, en die oorblywende diere vir R29 600. Stel 'n inkomste-en-uitgawestaat op en bereken die inkomste wat hierdie boer uit die projek verdien het. (6)

3.2 Die volgende items is 'n uittreksel uit 'n balansstaat van Sutha Agricultural Enterprises vir maandeinde 31 Desember 2007:

Trekkers (2)	R 230 000
Maandelikse trekkerpaaielement	R 10 000
Saad (30 kg)	R 62 000
Maandelikse arbeiduitgawes	R 22 000
Heining	R 89 000
Trok (1)	R 184 000
Implemente	R 120 000
Kontant in die bank	R 73 000
Jaarlikse bemestingskontrak	R 128 000
Uitstaande rekeninge ontvang	R 42 000

Klassifiseer en rangskik bogenoemde items onder die volgende opskrifte:

- Bates met 'n onmiddellike kontantwaarde
- Laste wat op 'n weeklikse of maandelikse basis betaal word
- Bates wat na 'n tydperk verkoop kan word
- Laste wat binne die volgende 6 maande of langer afgelos behoort te word (10)

- 3.3 Die volgende data verteenwoordig die finansiële analise van 'n privaat plaas in Mpumalanga wat in gewasproduksie spesialiseer, soos op 31 Maart 2008.

Finansiële Analise Maart 2008	
Netto wins van die bedryf teen die einde van die jaar (nadat alle koste afgetrek is): R49 972.	
VERKOPE/INKOMSTE/OMSET	
Verkope van gewas 1: R34 450	
Verkope van gewas 2: R22 035	
Verkope van gewas 3: R28 161	
UITGAWES	
Bemesting	R 6 040
Plaagdoders	R 1 700
Bewerking	R 1 100
Besproeiing	R 900
Hark	R 540
Konstruksie van stormafvoer	R 1 300
Lone vir werknemers	R14 000
Familie wat help	R 3 000

- 3.3.1 Bereken die totale inkomste van die plaas soos op 31 Maart 2008. (1)
- 3.3.2 Noem die DRIE aktiwiteite wat uitgawes op die plaas as deel van grondvoorbereiding verteenwoordig. (3)
- 3.3.3 Bereken die totale koste van arbeid op die plaas soos op 31 Maart 2008. (2)
- 3.3.4 Bereken die totale persentasie wat die bruto wins van die omset verteenwoordig. Toon AL die berekeninge. (3)
- 3.4 'n Groep jong boere op die platteland het besluit om 'n kleinboerdery-gewasproduksiebesigheid te begin. Hierdie boere het die volgende toerusting in 'n tydelike stoor wat hulle opgerig het:
- Tuinvurke
 - Harke
 - Pluksakke
 - Rugsaksproeiers
 - Knippers (Snytoerusting)
 - Skoffelpik

'n Inventaris is vir hul toerusting opgestel onder die volgende opskrifte:

- Grondvoorbereiding
- Onkruid- en plaagbeheer
- Oes

Dui enige TWEE stukke handgereedskap aan uit die lys op die vorige bladsy wat vir elk van die volgende take gebruik kan word:

- 3.4.1 Grondvoorbereiding (2)
- 3.4.2 Onkruid- en plaagbeheer (2)
- 3.4.3 Oes (2)
- 3.5 Vir die opkomende boer is die beplanning van 'n lewendehawe-vertakking 'n uitdaging. Stel 'n eenvoudige sakeplan op van 'n vertakking waaraan jy die afgelope jaar blootgestel is. (8)
- 3.6 Die hoofdoel van 'n begroting is die beplanning en finansiële bestuur van 'n bedryfsvertakking.
- 3.6.1 Definieer die term *plaasbegroting* vir enige boerderyvertakking. (2)
- 3.6.2 Noem DRIE voorbeelde van begrotings wat in 'n agribesigheid gebruik word. (3)
- 3.7 Boer A was 'n ernstige, harde werker en 'n uitstekende werknemer. Hy/Sy was 'n beter dieselwerktuigkundige as Boer B. Boer A se kennis van diervoeding, -reproduksie en -gesondheid was ook beter as dié van Boer B. Vir die oppervlakkige waarnemer was hy/sy 'n beter boer en sy/haar masjinerie was in 'n beter toestand. Sy/Haar lewende hawe het altyd goed gelyk.

Verrassend genoeg was Boer A se landbou-uitsette baie swakker as dié van Boer B. Boer B was meer aanpasbaar as Boer A, wat dwarsdeur sy/haar boerderyloopbaan by dieselfde vertakkings gehou het. Boer B het sy boerdery by die veranderende ekonomiese klimaat aangepas.

Vergelyk die vermoë van Boer A en Boer B ten opsigte van die volgende bestuursaspekte:

- 3.7.1 Produksie (2)
- 3.7.2 Ekonomiese verantwoordbaarheid (2)
- 3.7.3 Aanpasbaarheid en kreatiwiteit (2)

[50]

VRAAG 4: OES, WAARDETOEVOEGING, BEMARKING, AGRITOERISME EN INDUSTRIE

4.1 'n Groep kleinboere besluit om hul produkte gesamentlik te bemark. Teken 'n skematiese voorstelling van 'n moontlike bemarkingsketting wat gebruik kan word wanneer die kleinboere hul produkte wil bemark. Die volgende instellings moet by die skematiese voorstelling ingesluit word:

- Groothandel
- Prosesseringsmaatskappy
- Dorpsmark
- Plaaslike supermark
- Straatverkopers

(5)

4.2 Kleinboere is aan die toeneem, maar hulle ondervind probleme om die vleismark te betree. Skryf kort notas waarin die betekenis van elk van die volgende probleme verduidelik word:

4.2.1 Tekort aan kapitaal

(2)

4.2.2 Probleme om 'n mark te vind of daar te stel

(2)

4.2.3 Onvermoë om kwaliteitvleis daar te stel

(2)

4.2.4 Gebrek aan vaardighede en opleiding

(2)

4.3 Vergelyk die verskillende benaderings van kleinboere en kommersiële boere ten opsigte van die volgende beginsels van gewasproduksie:

4.3.1 Die gebruik van die regte metodes en toerusting

(2)

4.3.2 Identifisering van plukgereedheid of rypheid van die produk

(2)

4.3.3 Vervoer en hantering

(2)

4.3.4 Stoor/Berging

(2)

4.4 'n Boer produseer 'n bederfbare gewas vir die mark. Gedurende elke oesseisoen moet hy/sy besluit of hy/sy slegs die oes gaan lewer en of hy/sy die oes gaan verwerk.

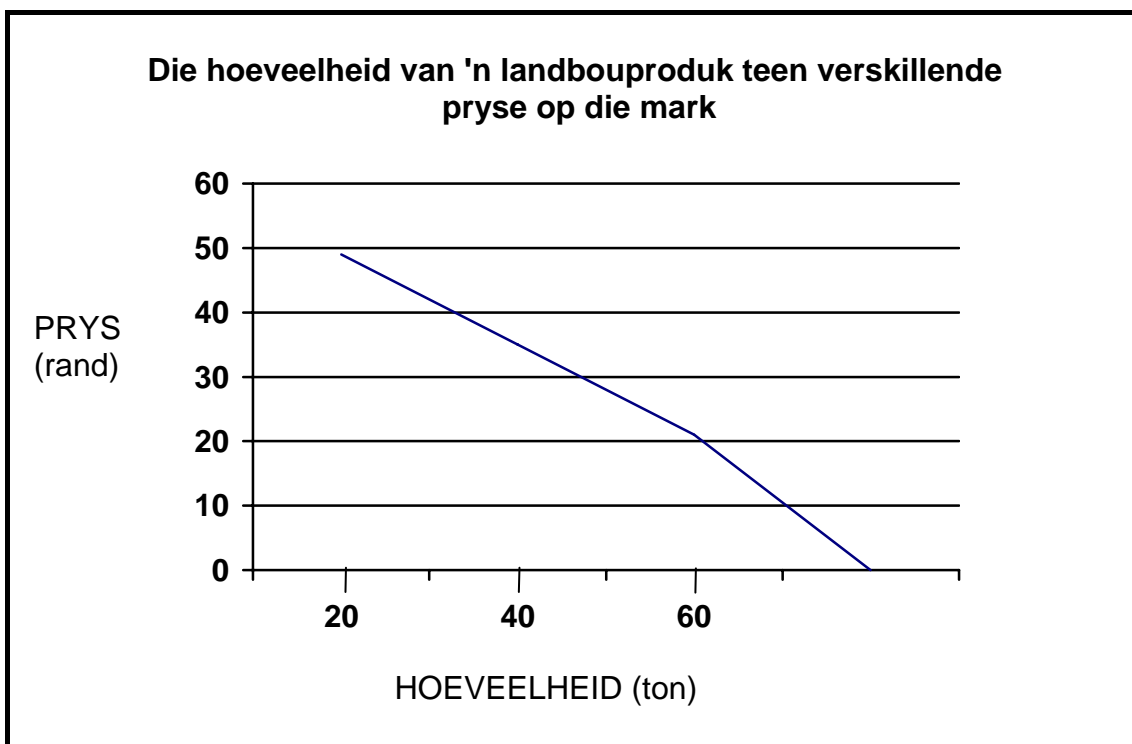
4.4.1 Dui DRIE faktore aan wat die besluit rakende verwerking of oes en lewering sal beïnvloed.

(3)

4.4.2 Beskryf DRIE spesifikasies waaraan 'n verwerkingsaanleg moet voldoen om 'n kwaliteit-eindproduk te verseker. (3)

4.4.3 Dui die finale behandeling van 'n verwerkte produk aan om dit aantrekliker te maak vir die verbruiker. (1)

4.5 Die onderstaande grafiek dui die hoeveelheid van 'n landbouproduk aan wat verbruikers teen 'n gegewe prys by die sentrale mark sal koop.

4.5.1 Identifiseer die tipe bemarkingskurwe wat op die grafiek hierbo aangedui word. (1)

4.5.2 Lei die hoeveelheid van 'n produk verkoop van die grafiek af indien die prys R25,00 per eenheid is. (2)

4.5.3 Verduidelik kortliks wat gebeur met die hoeveelheid wat van 'n produk aangekoop word en die prys per eenheid (in rand) in 'n vryemarkstelsel, in elk van die volgende gevalle:

(a) Wanneer daar 'n rekordoes in daardie seisoen/tydperk aangeteken is (2)

(b) Wanneer daar 'n skaarste aan die kommoditeit bestaan, byvoorbeeld gedurende planttyd (2)

- 4.6 Hlabani multivertakkingplaas besluit om sy inkomste te vergroot deur agritoerisme op die plaas te beoefen. Kies VIER items uit die lys hieronder wat benodig word om die agritoerismeprojek te bevorder. Gee 'n rede om jou keuse in elke geval te motiveer.
- Kantien
 - Bemestingstoor
 - Gastekamers
 - Wildspesies
 - Nuwe plaashuis
 - Sekuriteitshonde
 - Plaasdam
- (8)
- 4.7 Themba is gekies om 'n groep mense te verteenwoordig wat 'n boerderykoöperasie wil begin en moet help om 'n konstitusie vir die lede van die koöperasie op te stel. Themba moet elk van die volgende beginsels in maklike en verstaanbare terme aan die medelede verduidelik. Stel definisies voor wat Themba vir elk van die beginsels hieronder kan gebruik.
- 4.7.1 Vrywillige en oop lidmaatskap (2)
- 4.7.2 Demokratiese lidmaatskapbeheer (1)
- 4.7.3 Verduidelik die hoofdoel van elk van die volgende vennote in 'n koöperasie:
- (a) Die bestuur (2)
- (b) Die bestuursraad (2)
- [50]**
- TOTAAL AFDELING B: 150**
- GROOTTOTAAL: 200**

EKSAMENNOMMER: _____

SENTRUMNOMMER: _____

AFDELING A

VRAAG 1.1

1.1.1	A	B	C	D
1.1.2	A	B	C	D
1.1.3	A	B	C	D
1.1.4	A	B	C	D
1.1.5	A	B	C	D
1.1.6	A	B	C	D
1.1.7	A	B	C	D
1.1.8	A	B	C	D
1.1.9	A	B	C	D
1.1.10	A	B	C	D

(10 x 2) (20)

VRAAG 1.2

1.2.1	
1.2.2	
1.2.3	
1.2.4	
1.2.5	
1.2.6	
1.2.7	
1.2.8	
1.2.9	
1.2.10	

(10 x 2) (20)

VRAAG 1.3

- 1.3.1
- 1.3.2
- 1.3.3
- 1.3.4
- 1.3.5
- 1.3.6.....
- 1.3.7.....
- 1.3.8.....
- 1.3.9.....
- 1.3.10.....

(10 x 1) (10)

TOTAAL AFDELING A: 50